

Iwaniszewski, Stanisław

Czwarta Międzynarodowa Konferencja Oksfordzka w Starej Zagorze

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/2, 167-171

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

szpitali pod wezwaniem św. Ducha, istniejących w Lublinie, we Lwowie i Fromborku. Przedmiotem szerszego omówienia były też warunki bytowe – w tym aprowizacja podopiecznych w szpitalach Polski średniowiecznej i czasów nowożytnych.

Aczkolwiek referaty tematycznie nie wykraczały w większości poza wiek XVIII, jednak dr Elżbieta Mazur z Instytutu Archeologii i Etnologii dokonała oceny zmiany funkcji szpitali w XIX w. W swym referacie głównie skupiła się na wyznacznikach związanych z organizacją i nadzorem oraz zmianach warunków pobytu chorych w szpitalach, mniej zaś na problemach merytorycznych opieki i kierunkach leczenia. Ostatnim wystąpieniem podczas sesji było omówienie szpitali w świadomości ludowej XIX i początkach XX w. przez dr Jaromira Jeszke.

Podsumowujący sesję prof. dr hab. Teresa Dunin-Wąsowicz i prof. dr hab. Stanisław Litak stwierdzili konieczność dalszego kontynuowania badań nad polskim szpitalnictwem. Zwłaszcza wyświetlenia okoliczności i czasu kształtowania się w średniowieczu szpitala polskiego w zakresie jego swoistej budowy – odmiennej urbanistycznie od tego typu instytucji na Zachodzie, a także wykazania zaistniałych tu ewentualnych podobieństw czy różnic co do funkcji. Ponadto wskazano na konieczność badań nad personelem szpitali, stworzenia rejestru zgromadzeń zakonnych zaangażowanych w prace na rzecz ubogich i chorych. Uznano przy tym za celowe opracowanie wspólnego kwestionariusza badawczego, dokonywania wszechstronnych kwerend źródłowych z wykorzystaniem dokumentów kościelnych, w tym np. materiałów powizytacyjnych. Te prace badawcze w przyszłości mogłyby posłużyć – zdaniem prof. S. Litaka, do opracowania syntez problematyki szpitalnictwa w dawnej Polsce, Skromnym zdaniem piszącej te słowa, prace te mogą uzupełnić, bądź rozszerzyć, mapę topograficzną tych miejsc gdzie szpitale powstawały i funkcjonowały, nie pomijając krakowskiej kolebki, o której nie było mowy podczas sesji.

Bożena Urbanek
(Warszawa)

CZWARTA MIĘDZYKONFERENCJA OKSFORDZKA W STAREJ ZAGORZE

Po raz pierwszy w historii archeoastronomii konferencja oksfordzka odbyła się na kontynencie europejskim. Czwarła już z kolei międzynarodowa oksfordzka konferencja archeoastronomiczna miała miejsce w dniach 23–27.08.1993 w Starej Zagorze w Bułgarii. Zorganizowana została przez Aleksieja Stoeva, dyrektora miejscowego Ludowego Planetarium i Obserwatorium im. J. Gagarina. W czasie konferencji wygłoszono 36 referatów i zaprezentowano 6 prac posterowych.

W odróżnieniu od poprzednich spotkań tego typu stanowiących w zasadzie przegląd prac z całego świata, na które zazwyczaj przyjeżdżało 90–100 naukowców, impreza zorganizowana w Starej Zagorze skupiła niewielką ilość uczestników. Tradycyjnie zawiedli badacze z krajów Europy Środkowej i Wschodniej, mimo iż tym razem lokalizacja miejsca sympozjum była dogodna (nie dojechali nawet naukowcy z Rumunii, kraju sąsiadującego z Bułgarią!).

W okresie przed konferencją, w trakcie prac przygotowawczych, zapowiadano wprowadzenie szeregu innowacji, które miały przejawiać się m.in. wyborem wiodącego tematu (wybrano metodologię badań), ale okazało się, że większość referentów skoncentrowała się raczej na prezentacji nowych danych i hipotez niż na problematyce metodologicznej. Z pierwotnych zamierzeń organizatorów konferencji pozostał jedynie inny niż zazwyczaj układ referowanych prac, zamiast kryterium geograficznego zastosowano kryterium tematyczne.

Dzięki temu, że konferencja odbyła się w Bułgarii, jej uczestnicy mieli możliwość zapoznania się z dokonaniem w archeoastronomii w tym kraju. Od połowy lat 80-tych właśnie w tym kraju obserwuje się znaczne zainteresowania archeoastronomią i etnoastronomią, zarówno w środowisku astronomów i fizyków jak i archeologów i etnologów. Jak się wydaje, mamy już za sobą fazę przyspieszonego, ilościowego wzrostu badań, której szczyt przypadł na przełom lat 80-tych i 90-tych i archeoastronomia weszła w bardziej stabilną fazę rozwoju. Konferencja „Oxford 4” wykazała, że w Bułgarii archeoastronomia dokonała olbrzymiego postępu, imponować może również rozmach aktualnie prowadzonych badań.

Spotkanie w Starej Zagorze ukazało rzeczywisty wymiar współczesnej archeoastronomii. Mniejsza ilość uczestników, oznaczała niestety niższą jakość prezentowanych prac. Moim zdaniem, nie powinno się dopuścić do prezentacji ok. 1/3 referatów, gdyż ich autorzy prezentowali materiał bezkrytycznie, formułowali zbyt daleko idące wnioski bez podbudowywania ich faktami, albo też nie wnosili niczego nowego. Można jednak popatrzeć na to zjawisko z drugiej strony. Dzięki temu kryzys trapiący archeoastronomię ujawnił się wyraziście. Wynika on w dużej mierze z braku traktowania archeoastronomii jako odrębnej dyscypliny naukowej z rozwiniętą i charakterystyczną dla niej metodologią badań. Tradycyjnie duża część badaczy traktuje archeoastronomię jako swego rodzaju interdyscyplinę naukową, na gruncie której dochodzi do spotkania między humanistami a przedstawicielami nauk ścisłych. Pojawienie się archeoastronomii i etnoastronomii stanowiących pomost między poszczególnymi dyscyplinami wydawało się lekarstwem pozwalającym przezwyciężyć narastanie różnic pomiędzy pogłębionymi specjalizacjami naukowymi. Takie traktowanie sprawy prowadzi jednak donikąd, gdyż opóźnia się wykształcenie własnego oblicza nowej dyscypliny. Gorzej, gdyż po wyczerpaniu się tego paradygmatu może dojść do kryzysu tożsamości, który trapi w dużej mierze badaczy amerykańskich, co wykazała panelowa dyskusja kierowana ostatniego dnia konferencji przez Clive Ruggles'a, ustępującego przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Sterującego (konferencjami Oxford). Wydaje się, że duża część naukowców amerykańskich jako przyczyny kryzysu podaje brak upowszechnienia archeoastronomii, jako przedmiotu wykładanego na uniwersytetach. Stąd też wynika niewielki dopływ nowej kadry badawczej, zdolnej do dalszego rozwijania tej dziedziny wiedzy. W opinii piszącego te słowa przyczyn kryzysu należy szukać gdzie indziej. Możliwości dalszego rozwoju archeoastronomii jako interdyscypliny badawczej rzeczywiście wydają się ograniczone, w tej sytuacji konieczne jest upowszechnienie nowego paradygmatu, jakim może być koncepcja astronomii kulturowej. Oczywiście twórcze rozwijanie astronomii kulturowej wymaga aktywanego dialogu na gruncie nauk społecznych, takich jak archeologia i etnologia.

Jedną z ciekawszych sesji była sesja poświęcona roli astronomii w symbolicznej organizacji przestrzeni. Prezentowane wykłady obejmowały Dolinę Meksyku (J. Broda), Vijayanagarę (K. Malville i J. Fritz), kanion Chaco (A. Sofaer) i świątynie etruskie (A.F. Aveni i G. Romano). Dyskusja ukazała, że orientacje centrów kulturowych zbudowanych przez społeczeństwa o silnie wykształconych warstwach i klasach, niekoniecznie odzwierciedlają dominujące kosmowizje, że mogą być powiązane z ideologią panujących elit.

Z kolei K. Snedegar, W. Liller i F. Warther omówili rzadko poruszane problemy astronomii Południowej Afryki, Polinezji i Hawajów (zwłaszcza istotna była tu prezentacja F. Warthera ukazująca, że wykorzystywanie astronomii na Hawajach nie ograniczało się tylko do celów nawigacyjnych).

Z aktualnie prowadzonymi pracami badawczymi w Bułgarii zapoznali w czterech referatach V. Dermendijev, D. i V. Kolevowie, V. Gherassimova i T. Stoychev oraz A. Stoev i P. Muglova. K. Barlai zreferowała wyniki swych badań nad orientacjami pochówków w Europie Środkowej zaś E. Proverbio zajął się orientacjami grobowców w Apulii i na Sardynii. W bardzo interesującym wystąpieniu S. McCluskey omówił praktyki astronomiczne wczesnego średniowiecza, zaś A. Gurshtein przedstawił hipotezę formowania się koncepcji gwiazdozbiorów zodiakalnych i pojęcia zodiaku. Geograficznie i kulturowo dominowały liczebnie tematy europejskie. Rozkład ten wygląda następująco:

Europa:	22
Ameryka Północna:	5
Mezoameryka:	4
Ameryka Południowa:	4
Australia i Oceania:	3
Starożytny Bliski Wschód:	2
Indie:	1
Afryka:	1

Strona polska przedstawiła cztery referaty: M.S. Ziółkowski omówił historię badań archeoastronomicznych na obszarze andyjskim, A. Lebeuf w dwóch wystąpieniach omówił układ architektoniczny katedry w Sain-Lizier w funkcji obserwatorium astronomicznego oraz alegoryczny przekaz wiedzy astronomicznej w Średniowieczu, zaś niżej podpisany – uwagi na temat interpretacji symboli bóstw starożytnej Mezopotamii jako obrazu gwieździstego nieba.

W trakcie konferencji w Starej Zagorze obradował międzynarodowy Komitet Sterujący (Konferencjami Oksfordzkimi). Doszło do wyobu nowego przewodniczącego. Został nim Wiliam Breen Murray z Uniwersytetu w Monterrey (Meksyk), zaś na miejsce ustępującej dr Katalin Barlai z Obserwatorium Astronomicznego Konkoly w Budapeszcie dookoptowano dr Mariusza Ziółkowskiego z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Ustalono, że kolejna konferencja oksfordzka odbędzie się w sierpniu 1996 roku w St. John's College, Santa Fe, Nowy Meksyk, USA, zaś głównym organizatorem będzie Rolf Sinclair.

Po zakończeniu Czwartej Międzynarodowej Konferencji Oksfordzkiej w Starej Zagorze część jej uczestników przeniosła się na południe Bułgarii, do malowniczo położonej miejscowości Smolan, gdzie miała miejsce Czwarta Europejska Konferencja Ar-

cheoastronomiczna. Spotkanie zorganizowane zostało przez Obserwatorium Astronomiczne „Rožen” należące do Instytutu Astronomii Bułgarskiej Akademii Nauk, głównym organizatorem była dr Vesselina Koleva. W ciągu 3 dni, od 31 sierpnia do 2 września, przedstawiono 17 referatów, z których większość obracała się w kręgu problematyki europejskiej. Kontynuując problematykę poruszoną w czasie trzeciej konferencji europejskiej C. Ruggles przedstawił postęp prac zmierzających do zastosowania programu GIS (Geographic Information System) do badań archeo-astronomicznych w ramach tzw. archeologii krajobrazu. Analizą astronomicznych orientacji ziemnych konstrukcji neolitycznych jak i kościołów w południowych Niemczech zajął się F. Tichy, zaś przegląd problematyki archeoastronomicznej ze środkowych i północnych Niemiec stanowił treść wystąpienia W. Schlossera. Szereg prac przedstawili Bułgarzy (P. Mugglova i A. Stoev, N. Nikolov, P. Valev, A. Stoev i Verbanova, Dermandijev i P. Valev, Nedjalkov oraz D. i V. Kolevov). Ponadto R. Frank przedstawiła symbolikę niedźwiedzia u Basków, A. Lebeuf – symbolikę Drogi Mlecznej, Barrios zanegował istnienie orientacji astronomicznych piramid Chacona na Wyspach Kanaryjskich, E. Paźtor omówiła orientacje celtyckich świątyń na Węgrzech zaś niżej podpisany przedstawił wyniki badań archeoastronomicznych w Biskupinie. Powiązane z tematyką amerykańską referaty przedstawili W. Murray i E. Siarkiewicz.

Pomimo braku szeregu badaczy z Europy Zachodniej (Włochy, Hiszpania) i Europy Wschodniej (Czechy, Austria, Rumunia) Konferencja stanowiła kolejny krok naprzód w procesie organizowania się paneuropejskiego ruchu archeoastronomicznego. Utrzymano zasadę organizowania corocznie spotkania w coraz to innym kraju. Utrzymano ciągłość tematyczną i ponowiono wysiłki dążące do stworzenia instytucjonalnych ram współpracy. Właśnie w Smolan miało miejsce pierwsze zgromadzenie nowo powstałego Europejskiego Towarzystwa Astronomii w Kulturze (Société Européenne pour l'Astronomie dans la Culture (SEAC)). Uchwalono status Towarzystwa. Punkt drugi statutu określa cele Towarzystwa w sposób następujący:

„Celami Towarzystwa są:

– promowanie interdyscyplinarnych badań praktyk astronomicznych w ich kontekście kulturowym jako znaczącego tematu badawczego w ogólnym poznawaniu społeczności ludzkich i ich relacji ze środowiskiem.

– promowanie badań mających na celu poszerzenia informacji o kulturowym znaczeniu wiedzy astronomicznej poprzez integrację technik i metod w obrębie nauk humanistycznych i społecznych, astronomii i dyscyplin metodologicznych.”

Cele te Towarzystwo ma zamiar spełnić poprzez organizowanie konferencji, wydawanie materiałów konferencyjnych oraz książek i promowanie akcji mającej na celu założenie i utrzymanie czasopisma poświęconego astronomii w kulturze w jak najszerszym tego słowa znaczeniu. Towarzystwo będzie starało się sprzyjać rozwojowi projektów badawczych.

W wyniku przeprowadzonych wyborów na czele komitetu wykonawczego Towarzystwa stanął Clive Ruggles (Leicester), sekretarzem został Stanisław Iwaniszewski (Warszawa) zaś skarbnikiem Wolfhard Schlosser (Bochum). Wiceprzewodniczącymi władz Towarzystwa wybrano: Carlosa Jaschka (Salamanca), Aleksandra Gurshteina (Moskwa), Pierre Erny (Strasbourg), Eduardo Proverbio (Cagliari) oraz Aleksieja Stoeva (Stara Zagora).

Po konferencji w Smolan ustalono, że kolejne europejskie sympozjum archeo-astronomiczne odbędzie się w sierpniu 1994 r. w Bochum (zaś głównym organizatorem będzie Wolfhard Schlosser).

Stanisław Iwaniszewski
(Warszawa)

CZAS – ZABYTKI – LUDZIE

Pod takim tytułem odbywała się w dniach 27–29 października 1993 r. konferencja poświęcona pamięci archeologów represjonowanych przez stalinowski reżim. Organizatorami byli: Instytut Historii Białoruskiej Akademii Nauk i Białoruskie Stowarzyszenie Ofiar politycznych represji. Posiedzenia odbywały się w gmachu Białoruskiej Akademii Nauk, a koszty pokrywali liczni sponsorzy ze sfer handlowych i przemysłowych Białorusi. Uczestnicy przybyli z Polski, Rosji, Litwy i Ukrainy. W dniu otwarcia konferencji uczestnikom wręczono skróty referatów wydrukowane przez Akademię Nauk w nakładzie 200 egzemplarzy. Dwudziestego siódmego października odbyło się pierwsze – ogólne posiedzenie, na którym odczytano 6 referatów. Pierwszy opracowany przez archeologów z Oddziału Archeologii odczytała W. Wiergiej z Mińska. W referacie tym przedstawiła proces formowania się instytucji i towarzystw, w których prowadzono badania archeologiczne oraz sylwetki archeologów z pierwszego profesjonalnego zespołu – sekcji archeologii Instytutu Historii Białoruskiej Akademii Nauk. Spośród nich: A.M. Laudański (ur. 1893 r.), S.A. Dubiński (ur. 1884 r.) i A.Z. Kowalenia (ur. 1895 r.) rozwinęli na szeroką skalę badania wykopaliskowe i inwentaryzację obiektów archeologicznych różnych okresów i kultur. Zorganizowali archiwum i dokumentację fotograficzną badanych obiektów. Ich ożywiona działalność została gwałtownie przerwana. Zostali aresztowani i rozstrzelani w 1937 r. jako wrogowie państwa.

Program badań tych pierwszych archeologów realizowany jest przez obecne pokolenie badaczy białoruskich, którzy odwołują się do doświadczeń poprzedników, a czasem mówi się o szkole A. Laudańskiego badania grodzisk średniowiecznych (ref. G. Sztychowa z Mińska)¹. Następny referat – G. Zabięły z Wilna poświęcony był nauce archeologii na Litwie² w latach 1918–1943. Autor naszkicował dzieje tej dyscypliny i podkreślił, że ten etap rozwoju litewskiej archeologii nie doczekał się pełnego opracowania.

Kolejny referat, odczytany przez autorkę niniejszej relacji – zawierał omówienie życia i działalności naukowej Wandalina Szukiewicza jednego z największych znawców archeologii białorusko-litewskiego pogranicza³.

Delegaci ze Lwowa przedstawili życie i działalność Jana Fitzke, którego nazywali zasłużonym i bohaterskim badaczem ziemi wołyńskiej. Jan Fitzke absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, archeolog dyplomowany, w 1936 r. objął posadę kustosa Muzeum Ziemi Wołyńskiej w Łucku. W 1939 r. został zmobilizowany jako podporucznik 4. pułku strzelców podhalańskich. Po 17 września dostał się do niewoli radzieckiej i został zamordowany w Katyniu.